تبیین مشکلات قانونی و حسابداری شرکت‌های دولتی با رویکرد گراندد تئوری

یگانه ملایری[1]

تاریخ دریافت: ۹۹/۶/۲
تاریخ پذیرش: ۹۹/۸/۱۲

چکیده:

شرکت‌های دولتی برای انجام فعالیت‌های تصدی گرایانه دولت ایجاد می‌شوند و بیشتر از نیمی از سرمایه و سهام آنها، به دولت تعلق دارد و به همین دلیل رعایت قوانین و مقررات و دقت در امور حسابداری در این شرکت‌ها از اهمیت زیادی برخوردار است. هدف از این پژوهش شناسایی مشکلات قانونی و حسابداری شرکت‌های دولتی است. این تحقیق کاربردی و از نوع توصیفی- توسعه‌ای(اکتشافی) و همچنین موردی است که در سال ۱۳۹۹ در شرکت‌های دولتی انجام شد. ابزار اصلی تحقیق مصاحبه بود و با رویکرد گراندد تئوری به تحلیل داده‌ها پرداخته شد. جامعه تحقیق شامل ۱۰ نفر از خبرگان شرکت‌های دولتی بود. این شرکت‌ها شامل شرکت‌های بهره‌برداری نفت و گاز، پالایش گاز، تولید نیروی برق، آب منطقه‌ای، برق منطقه‌ای و شهرک‌های صنعتی بود. عدم شفافیت مالیاتی، ضعف کنترل‌های داخلی، عدم توجه به مطالبات و مدیریت هزینه‌ها چهار مشکل مشترک این شرکت‌ها بود. به‌علاوه قانون برنامه ششم توسعه در اغلب شرکت‌ها رعایت نشده است.

کلمات کلیدی: مشکلات قانونی، مشکلات حسابداری، شرکت‌های دولتی، رویکرد گراندد تئوری

۱. لیسانس حسابداری دانشگاه علمی کاربردی، ایمیل: ymalayeri33@gmail.com

مقدمه

اجرای سیاست‌های اصلاحی مانند تقسیم قدرت اقتصادی از طریق تشکیل شرکت‌های دولتی، افزایش خصوصی‌سازی و سیاست‌های باز دیگر سبب ایجاد موفقیت‌های اقتصادی می‌شود؛ البته به تبع آن میزان مشکلات قانونی و حسابداری و همچنین فسادهایی شامل اختلاس، رشوه‌خواری، دریافت پول اضافه و تلاش برای رسیدن به اهداف شخصی به جای اهداف عمومی نیز افزایش می‌یابد. آمارها نشان می‌دهد که عدم رعایت قوانین و مقررات و همچنین روش‌های حسابداری سبب کاهش تولید ناخالص داخلی می‌شود. مثلاً تحقیقات هیو و گائو[1](۲۰۰۱) و گانگ[2](۲۰۱۰) در چین بیان کردند که مشکلات قانونی و حسابداری شرکت‌های دولتی سبب کاهش تولید ناخالص داخلی بین ۴٪ تا ۸٪ شده است. مشکلات قانونی و حسابداری ابعاد سیاسی، اقتصادی و اجتماعی را دچار مشکل می‌کند. اکثر مطالعات نشان داده که مشکلات قانونی و حسابداری همیشه با سازمان‌های قانونی ضعیف و ناکارآمد ارتباط دارد و بر توسعه اقتصادی تاثیر منفی دارد(لئوناردو و آنجلا[3]، ۲۰۲۱؛ جین وبین[4]، ۲۰۱۲).

در کشور ما دستگاه‌های دولتی متعددی وجود دارد که یکی از طبقات مهم این دستگاه‌ها شرکت‌های دولتی هستند که تعداد آنها در قانون بودجه کشور هم زیاد است. هر یک از این شرکت‌ها به انجام فعالیت‌هایی برای خدمت به جامعه ایجاد شده‌اند. در این تحقیق شش شرکت انتخاب و مشکلات قانونی و حسابداری آنها به عنوان یک کل از جامعه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

بررسی آثار و تبعات مشکلات قانونی و حسابداری از قبیل افزایش هزینه معاملات، کاهش رشد اقتصادی، زیان‌های سیاسی، توزیع ناعادلانه ثروت، افزایش فقر، این موضوع را نشان می‌دهد که چنانچه درصدد کاهش آن برنیاییم، به سمت و سوی فرهنگ قدرت طلبی و مال اندوزی خواهیم رفت و کلیه این موارد به توسعه ناپایدار خواهد انجامید. تحقیقات و پژوهش‌های پیرامون این مشکلات نشان‌دهنده این است که اولاً مشکلات قانونی و حسابداری به طور گسترده در اکثر کشورهای روبه رشد وجود دارد. ثانیاً این مشکلات نه تنها از نظر نقص عدالت اداری و تضییع حقوق شهروندان، بلکه از نظر رشد و توسعه اقتصادی نیز برای جامعه به شدت زیانبار است و سرانجام اینکه بر خلاف تصور بسیاری از افراد بدبین با شناسایی مشکلات قانونی و حسابداری روش‌های مؤثری برای مبارزه با فساد مالی و یا حداقل کردن دامنه آن وجود دارد. با بررسی موارد مطروحه در می‌یابیم که این مسئله از یک طیف بسیار گسترده و متنوعی برخوردار بوده و شکل، میزان و ریشه بروز آن در ممالک مختلف متنوع است؛ ولی آنچه در بین ممالک و ملت‌ها مشترک بوده طرح این موضوع است که مشکلات قانونی و حسابداری هزینه انجام کارها را افزایش می‌دهد، رشد و رقابت‌پذیری را دچار مشکل می‌سازد، تضعیف روحیه افراد را فراهم می‌سازد و سرانجام از بالندگی سازمان‌ها و جوامع کاسته و شرایط نابودی آنان را فراهم می‌سازد. رسیدگی

1. Hu & Guo
2. Gong
3. Leonardo & Angela
4. Jin & Bin

به شرکت‌های دولتی به خصوص در کشورهایی مانند ایران بسیار ضروری است؛ چرا که اقتصاد ما بر خلاف اقتصاد کشورهای توسعه یافته اروپایی و آمریکای شمالی، اقتصادی دولتی است و دولت نقش حیاتی در توسعه اقتصادی و اجتماعی بازی می‌کند(جین و بین، ۲۰۱۲).

لذا مسئله اصلی این پژوهش شناسایی مشکلات قانونی و حسابداری است که در شرکت‌های دولتی شامل شرکت بهره‌برداری نفت و گاز، پالایش گاز، تولید نیروی برق، آب منطقه‌ای، برق منطقه‌ای و شهرک‌های صنعتی رعایت نمی‌شوند.

شرکت‌های دولتی و ساختار آنها

شرکت‌های دولتی به عنوان یکی از مهم‌ترین دستگاه‌های اجرایی، به شرکت‌هایی گفته می‌شود که به موجب قانون برای انجام قسمتی از تصدی‌های دولت ایجاد شده‌اند و بیشتر از پنجاه درصد سهام و سرمایه آنها به دولت تعلق دارد. لازم به ذکر است که شرکت‌های دولتی، با اجازه قانون ایجاد می‌شوند و به صورت شرکتی ایجاد و اداره می‌شوند و در کنار وزارتخانه‌ها، موسسات دولتی و موسسات عمومی غیردولتی، اداره برخی از فعالیت‌های اقتصادی را بر عهده خواهند داشت.

در قوانین مرتبط، شرکت‌های دولتی تعریف شده‌اند که از جمله مهم‌ترین قوانینی که به تعریف ساختار شرکت‌های دولتی پرداخته اند، می‌توان به قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۶۶ و قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۱۳۸۶ اشاره نمود. بر اساس ماده ۴ قانون محاسبات عمومی : «شرکت دولتی واحد سازمانی مشخصی است که با اجازه قانون به صورت شرکت ایجاد شود یا به حکم قانون و یا دادگاه صالح، ملی و مصادره شده و به عنوان شرکت دولتی شناخته شده باشد و بیش از ۵۰ درصد از سرمایه آن متعلق به دولت باشد.»

علاوه بر این، ماده ۴ قانون مدیریت خدمات کشوری نیز به تعریف مفهوم شرکت‌های دولتی پرداخته است که اندکی با تعریف قانون محاسبات عمومی متفاوت است. به موجب ماده مذکور، شرکت دولتی " بنگاه اقتصادی است که به موجب قانون برای انجام قسمتی از تصدی‌های دولت به موجب سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم ۴۴ قانون اساسی، ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری جزء وظایف دولت محسوب می‌گردد، ایجاد و بیش از پنجاه درصد ۵۰ سرمایه و سهام آن متعلق به دولت می‌باشد.

هر شرکت تجاری که از طریق سرمایه‌گذاری وزارتخانه‌ها، مؤسسات دولتی و شرکت‌های دولتی منفردا یا مشترکاً ایجاد شده، مادام که بیش از پنجاه درصد ۵۰ سهام آنها منفرداً یا مشترکاً متعلق به واحدهای سازمانی فوق‌الذکر باشد، شرکت دولتی است.

تشکیل شرکت‌های دولتی تحت هریک از عناوین فوق‌الذکر، صرفا با تصویب مجلس شورای اسلامی مجاز است. همچنین تبدیل شرکت‌هایی که سهام شرکت‌های دولتی در آن‌ها کمتر از پنجاه درصد ۵۰ درصد است، با افزایش سرمایه به شرکت دولتی ممنوع است.

علاوه بر این، به موجب تبصره ۲ ماده مذکور، شرکت‌هایی که به حکم قانون یا دادگاه صالح،

ملی و یا مصادره شـده و شـرکت دولتی شناخته شده یا می‌شوند، شرکت دولتی تلقی می‌گردند. در مورد شـرکت‌های دولتی، ذکر این نکته ضروری اسـت که چون فلسفه وجودی این شرکت‌ها کسـب سود و درآمد است و مانند تاجر عمل می‌کنند، بنابراین، بایستی تابع قواعد حقوق تجارت باشند. شرکت‌های دولتی از نظر ساختاری تابع نهادهای پیش‌بینی شده در قانون تجارت هستند و دارای نهادهای تصمیم‌گیرنده (مجامع عمومی)، اداره کننده(هیات مدیره و مدیر عامل) و نهادهای کنترل کننده (یعنی بازرس) هستند.

امـا در نظام حقوقی ایران، از این جهت شـرکت‌های دولتی را موسسـات عمومی محسـوب می‌کنیم، چرا که این شرکت‌ها از برخی از امتیازات قدرت عمومی یا حاکمیتی برخوردار هستند. به عنوان مثال شرکت‌هایی مثل شرکت مخابرات و یا شرکت نفت می‌توانند مانند سایر دستگاه‌های دولتـی اقدام به تملک اراضـی افراد برای انجام وظایف و خدمات خـود بنمایند که این موارد، از مصادیق بارز اعمال حاکمیت است.

پیشینه پژوهش

لئوناردو آنجلا(۲۰۲۱) در پژوهشـی به بررسـی رابطه مشـکلات قانونی و توسـعه اقتصادی پرداختنـد. بدین منظـور از داده‌های سـال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۷ شـرکت‌های دولتی موجود در آمریکای لاتین و آسیا استفاده نمودند. یافته‌ها نشان داد که مشکلات قانونی سبب کاهش توسعه اقتصادی می‌شـود و در مواردی که مشـکلات قانونی زیاد بوده تولید ناخالص داخلی کاهش یافته است.

ایدیسـاه و دانیل[1] (۲۰۱۸) پژوهشـی در خصوص تاثیر مشـکلات قانونی بر کاهش درآمد در آفریقـا انجام دادنـد. بدین منظور از داده‌های ۱۹۹۶ تا ۲۰۱۶ انجام دادند. یافته‌ها نشـان داد که افزایش مشکلات قانونی سبب کاهش درآمد در سازمان‌ها می‌شود.

لیندر[2] (۲۰۱۴) در تحقیقی هنجارهای اجتماعی و مشـکلات قانونی و حسـابداری را بررسی کردند. نتایج تحقیق نشـان داد که هنجارهای موجود در اجتماع با مشکلات قانونی و حسابداری رابطه مسـتقیمی دارند و آنچه که سـبب افزایش مشکلات مطروحه می‌شود هنجارهای نامناسب اجتماعی است که باید مورد توجه قرار گیرند.

پاول و گیورج[3] (۲۰۱۴) در تحقیقی به بررسـی تلاش‌هایی در جهت کاهش مشکلات قانونی شـرکت‌ها پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد که هر چه نظارت بر شرکت‌ها قوی‌تر باشد مشکلات قانونی نیز کاهش می‌یابد و نظارت ضعیف را مهم‌ترین علت مشکلات قانونی و مالی عنوان نمودند.

رادمنش و همکاران(۱۳۹۸) پژوهشـی در رابطه بـا عوامل موثر بر پایبندی مدیران به قوانین عدالت سازمانی در سازمان‌های دولتی انجام دادند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که پنج عامل فردی: (آگاهی به عدالت، قضاوت عادلانه، انگیزه عدالت، خودکارآمدی عدالت و شخصیت عدالت)

1. Iddisah & Daniel
2. Lindner
3. Paul and George

و سه عامل موقعیتی (سازمانی، مدیریتی و ویژگی‌های زیردستان) در پایبندی مدیران به عدالت سازمانی شناسائی شدند. همچنین، نتایج مطالعه نشان داد که عوامل فردی از اهمیت بیشتری نسبت به عوامل موقعیتی برخورداراست. در بین عوامل فردی، عامل انگیزشی عدالت وآگاهی به عدالت و در بین عوامل موقعیتی عامل سازمانی، مهم‌ترین عوامل پایبندی مدیران به عدالت سازمانی می‌باشد.

حقیقی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان چالش‌های قانونی نظارت دیوان محاسبات کشور در مقابله با فساد مالی و جرائم ناشی از آن در دستگاه‌های اجرایی به این نتیجه رسیدند که بسیاری از نواقص موجود در سیستم نظارتی، اداری و... اعم از اشکالات ناشی از قانون از جمله؛ تعدد، تعارض، نقص، ابهام، اجمال و... و سایر ایرادات مرتبط با آن از جمله تفسیر نامناسب و جهل به قانون و... منجربه ضعف نظارت دیوان محاسبات می‌گردد و دیوان محاسبات علیرغم انتظار، سهم بسیار ضعیفی از مقابله با فساد اداری ـ مالی را بدلیل چالش‌های حقوقی عنوان شده دارد.

روش‌شناسی تحقیق

تحقیق حاضر از نوع کاربردی توسعه‌ای و اکتشافی است. ابزار اصلی تحقیق مصاحبه است که با رویکرد گراندد تئوری به تحلیل محتوا و کدگذاری داده‌ها پرداخته می‌شود. جهت انجام مصاحبه از نظرات ۱۰ نفر خبرگان دارای سابقه کاری بالای ۱۵ سال در بخش مالی شرکت‌های پالایش گاز، تولید نیروی برق، شهرک‌های صنعتی، آب منطقه‌ای، برق منطقه‌ای و بهره برداری نفت و گاز استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق

روش تحقیق نظریه داده بنیاد یا بر پایه داده (گراندد تئوری) اواخرقرن گذشته در مباحث روش‌های پژوهش کیفی ظهور پیدا کرد و به مثابه رهیافتی نوگرایانه و بلکه پسانوگرا مورد توجه قرار گرفت. اغلب این روش را این طور تعریف می‌کنند: روشی عمومی که می‌خواهد از طریق تحلیل سیستماتیک داده‌ها به یک نظریه استقرایی در یک قلمرو واقعی برسد. بنابراین در نظریه بر پایه به این نتیجه رسیده‌ایم که در این موقعیت خاصی که به سر می‌بریم، در این منطقه خاص و در این شرایط محلی باز هم چیزهایی باقی مانده است و نیاز به تحقیقات ژرف‌تری دارد. داده‌های پژوهش از طریق فرایند کدگذاری تحلیل خواهند شد. کدگذاری فرایندی تحلیلی است که طی آن داده‌ها مفهوم‌گذاری می‌شوند و به هم می‌پیوندند تا نظریه را شکل دهند. تحلیل داده‌ها در این روند جدا از گردآوری و نمونه‌گیری صورت نمی‌گیرد. در هر مرحله تحلیل داده‌های پیشین راهی است برای این‌که تصمیم بگیریم در ادامه کدام داده را مورد توجه قرار دهیم و یا چه نمونه‌ای را جستجو کنیم. کدگذاری در روش نظریه برخاسته از داده‌ها، نشان‌دهندهٔ عملیاتی است که در آن داده‌ها خرد شده، مفهوم‌پردازی می‌شوند و آنگاه با روش‌های تازه، دوباره به هم پیوند زده می‌شوند. کدگذاری فرایندی محوری است که امکان رسیدن به نظریه‌ها را بر اساس داده‌ها

فراهم می‌سازد. در طرح تحقیق سیستماتیک نظریه برخاسته از داده‌ها مراحل تحلیل داده‌ها از طریق کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی انجام می‌شود و همچنین به عرضه پارادایم منطقی یا تصویر تجسمی از نظریه در حال تکوین پرداخته می‌شود.

کدگذاری باز: فرایندی تحلیلی است که با آن مفاهیم شناسایی و ویژگی‌ها و ابعاد آنها در داده‌ها کشف می‌شوند. مرکز ثقل این مرحله کشف مفاهیم است. در جهت دستیابی به مفاهیم و برای نامیدن و پروراندن آنها باید متن را گشاده و افکار و معانی درونی آن را در معرض دید قرار داد.

در این مرحله با توجه به کلیه مشکلات مطرح از دید مصاحبه‌شوندگان که ۱۰ نفر از افراد دارای تجربه‌کاری در شرکت‌های(پالایش گاز، تولید نیروی برق، شهرک‌های صنعتی، آب منطقه ای، برق منطقه ای و بهره برداری نفت و گاز)هستند مواردی کدگذاری می‌شوند(گزینش افراد با روش گلوله برفی رخ داده است):

توضیحات مصاحبه شوندگان و موارد مطروحه:

عدم شفافیت مالیاتی و عدم ثبت صحیح ذخیره مالیاتی و طلب از ادارات مالیاتی: بدین معنی که شرکت‌های مذکور مالیات‌های سال‌های گذشته و همچنین عوارض ارزش افزوده خود را هنوز قطعی ننموده‌اند. مالیات شرکت‌های مذکور منوط به رسیدگی ادارات مالیاتی گشته است.

عدم توجه به مطالبات شرکت: مبالغ زیادی حسابهای دریافتنی راکد در حساب‌های شرکت‌ها موجود است. علیرغم پیگیری برخی حسابها تا کنون وصول نشده است.

ماده(۶) قانون دیوان محاسبات در خصوص کنترل‌های داخلی: عدم توجه به کاهش زیان‌های احتمالی و استقرار سامانه مدیریت ریسک و کنترل‌های داخلی در شرکت‌ها مشهود است. کنترل‌های داخلی که در جهت کاهش زیان‌های احتمالی باید توسط مدیران شرکت‌ها مستقر گردد حتی در خصوص مهم‌ترین مسائل همچون ایجاد پوشش بیمه‌ای برای دارایی‌های ارزشمند شرکت اعمال نگردیده است.

عدم مدیریت هزینه‌ها: به تکنیک‌های حسابداری مدیریت و همچنین کاهش هزینه‌ها کمتر توجه می‌شود.

این چهار مشکل در شرکت‌های پالایش گاز، تولید نیروی برق، شهرک‌های صنعتی، آب منطقه‌ای، برق منطقه‌ای و بهره برداری نفت و گاز وجود دارد.

ماده(۲۹) قانون برنامه ششم توسعه: حقوق و مزایای اعضای هیئت مدیره در سامانه ثبت حقوق و مزایا ثبت نشده و برای دیوان محاسبات و سازمان بازرسی به طور کامل ارسال نشده است. این مشکل در شرکت‌های پالایش گاز، آب منطقه ای، برق منطقه‌ای و بهره‌برداری نفت و گاز وجود دارد.

ماده(۶۴) قانون برنامه ششم توسعه: گزارش نحوه هزینه کرد هزینه‌های پژوهشی و توسعه فناوری به شورای عالی تحقیقات و فن‌آوری و مرکز آمار ایران انجام نشده است. این مشکل در

شـــرکت‌های آب منطقه‌ای، برق منطقه‌ای، شـــهرک‌های صنعتی و بهره‌برداری نفت و گاز وجود دارد.

ماده(۱۰) بند (پ) قانون برنامه ششـــم توســـعه: کلیه اموال غیرمنقـــول اعم از اراضی، املاک، ساختمانها و فضاهای اداری در اختیار یا تصرف اعم از دارای سند مالکیت یا فاقد سند مالکیت در ســـامانه جامع اطلاعات اموال غیرمنقول دستگاه‌های اجرایی(سادا) به صورت کامل ثبت نشده‌اند. این مشکل در شرکت‌های تولید نیروی برق، آب منطقه‌ای و برق منطقه‌ای وجود دارد.

ماده (۵۰) قانون احکام دائمی برنامه‌های توســـعه کشور: دستگاه‌های مشمول قانون برگزاری مناقصات و دیگر معامله‌کنندگان بخش عمومی، از جمله دســـتگاه‌هایی که شـــمول قانون بر آنان مستلزم ذکر یا تصریح نام است و کلیه مؤسسات دولتی یا عمومی غیردولتی، باید برنامه زمان‌بندی مـــورد تأیید هیأت‌وزیران در این ســـامانه ثبـــت نام کنند و با امضـــای الکترونیکی معتبر و رعایت مقررات مربوط، تمام مراحل معاملات خود مانند درخواســـت اســـتعلام، فراخوان، توزیع و دریافت اسناد، گشایش الکترونیکی پاکت‌ها یا پیشنهادها، انعقاد قرارداد و داد و ستد وجوه و تضمینات و نیز هرگونه الحاق، اصلاح، فسخ، ابطال و خاتمه قرارداد را از طریق این سامانه و به‌طور الکترونیکی انجام دهند، اما هنوز این قانون اجرا نشده است.

ماده(۱۷) بند(ب) قانون برنامه ششم توسعه: افتتاح کلیه حساب‌ها از طریق خزانه‌داری و نزد بانک مرکزی نیست.

این دو مشکل در شرکت‌های پالایش گاز و بهره‌برداری نفت و گاز وجود دارد.

ماده(۵) بند (الف) قانون برنامه ششـــم توسعه: دستگاه‌های اجرایی و نیروهای مسلح مکلفند برای محور قرار دادن رشد بهره‌وری در اقتصاد، ضمن اجرایی نمودن چرخه مدیریت بهره‌وری در مجموعه خود، تمهیدات لازم را برای عملیاتی نمودن این چرخه در واحدهای تحت تولیت خود با هماهنگی سازمان ملی بهره‌وری ایران فراهم نموده و گزارش سالانه آن را به سازمان ملی بهره‌وری ایران ارائه نمایند. دستگاههای اجرایی مکلفند در شش ماه نخست اجرای قانون برنامه، برنامه‌های عملیاتی خود برای ارتقای بهره‌وری از طریق تسهیل و تشویق فعالیت‌های غیردولتی در حوزه‌های مربوطه را به تأیید ســـازمان ملی بهره‌وری رســـانده و این سازمان نیز حداکثر ظرف مدت یکسال مجموعه اقدامات مذکور را به تصویب هیأت‌وزیران برساند. این مشکل در شرکت‌های تولید نیروی برق و شهرک‌های صنعتی وجود دارد.

ماده (۱۳۲) تبصره(۲) قانون محاســـبات عمومی: عدم تســـلیم بموقع مجموع کامل صورتهای مالی اساسی شرکت‌ها به حسابرسان سبب تاخیر در تهیه گزارش حسابرسی می‌شود. این مشکل در شرکت‌های تولید نیروی برق و برق منطقه‌ای وجود دارد.

در شرکت‌های برق منطقه‌ای و آب منطقه‌ای مشکلات زیر عموماً وجود دارند:

ماده (۱۱۳) تبصره(۱) قانون محاســـبات عمومی: اموال منقـــول و غیرمنقول موضوع این ماده پس از خاتمه اجرای طرحهای مربوط در مورد طرحهایی که توسط وزارتخانه‌ها و مؤسسات‌دولتی اجراء می‌شود کماکان متعلق به دولت خواهد بود و در مورد طرحهایی که مجری آنها شرکت‌های

دولتی یا نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی‌هستند به حساب اموال و دارایی‌های دستگاه مسئول بهره‌برداری طرح منظور خواهد شد.

ماده (۵۶) قانون الحاق موادی به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) : کلیه دستگاههای اجرایی موضوع ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری و دستگاههای موضوع ماده (۵۰) قانون الحاق موادی به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۱) مصوب ۱۵ /۸ /۱۳۸۴ مکلفند علاوه بر اعتبارات پژوهشی که ذیل دستگاه در قوانین بودجه سالانه منظور شده است، یک درصد (۱٪) از اعتبارات تخصیص یافته هزینه‌ای به استثنای فصول (۱) و (۶) و در مورد شرکتهای دولتی از هزینه‌های غیرعملیاتی را برای امور پژوهشی و توسعه فناوری هزینه کنند.

تعداد زیاد دعاوی حقوقی: شرکت‌های مربوطه سالانه با دعاوی حقوقی زیادی روبه رو می‌شوند که سبب ایجاد بدهی‌های احتمالی بالا در حساب‌ها خواهد شد.

عدم محاسبه مناسب بدهی‌ها: با توجه به نگرفتن ذخیره مناسب برای بدهی‌ها مبلغ بدهی‌ها عموماً درصورتهای مالی به صورت صحیح گزارش نشده است.

عدم تطابق فروش شرکت با هزینه‌های شرکت: میزان درآمد شرکت از محل فروش هزینه‌های شرکت را پوشش نمی‌دهد که این موضوع نیازمند تمیدات مناسب برای مدیریت هزینه‌ها می‌باشد.

- عدم رعایت مفاد اساسنامه شرکت
- عدم توجه به سیاست‌های مرتبط با جهش تولید
- عدم رعایت دقیق قانون برگزاری مناقصات و قانون تجارت

کدگذاری محوری: عبارت از فرایند مرتبط کردن مقوله‌ها به مقوله‌های فرعی است. چرا که در محور یک مقوله صورت می‌پذیرد و مقوله‌ها را درسطح ویژگی‌ها و ابعاد به هم مرتبط می‌کند. هدف از این کار آغاز از نو کنار هم گذاشتن داده‌هایی است که در جریان کدگذاری باز آنها را خرد کرده‌ایم. گرچه هدف این دو شیوه کدگذاری متفاوت است، اما همان‌گونه که برچسب‌گذاری از کدگذاری باز مجزا نیست، این دو نیز ضرورتاً یکی پس از دیگری رخ نمی‌دهد. کدگذاری لازمه‌اش این است که تحلیل‌گر به تعدادی مقوله رسیده و آنها را در دست داشته باشد. در این تحقیق مشکلات در دو دسته مشکلات با محوریت قانونی و محوریت حسابداری طبقه بندی می‌شوند. لذا مشکلات حول دو محور زیر طبقه‌بندی می‌شوند:

محور اول: مشکلات قانونی:

ماده(۶) قانون دیوان محاسبات در خصوص کنترل‌های داخلی

ماده(۲۹) قانون برنامه ششم توسعه

ماده(۶۴) قانون برنامه ششم توسعه

ماده(۱۰) بند (پ) قانون برنامه ششم توسعه

ماده (۵۰) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور

ماده(۱۷) بند(ب) قانون برنامه ششم توسعه

ماده(۵) بند (الف) قانون برنامه ششم توسعه
ماده (۱۳۲) تبصره(۲) قانون محاسبات عمومی
ماده (۱۱۳) تبصره(۱) قانون محاسبات عمومی
ماده (۵۶) قانون الحاق موادی به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲)
عدم رعایت مفاد اساسنامه شرکت
عدم توجه به سیاست‌های مرتبط با جهش تولید
عدم رعایت دقیق قانون برگزاری مناقصات و قانون تجارت
محور دوم: مشکلات حسابداری:
عدم شفافیت مالیاتی و عدم ثبت صحیح ذخیره مالیاتی و طلب از ادارات مالیاتی
عدم توجه به مطالبات شرکت
عدم توجه به مدیریت هزینه‌ها
تعداد زیاد دعاوی حقوقی
عدم محاسبه مناسب بدهی‌ها
عدم تطابق فروش شرکت با هزینه‌های شرکت

کدگذاری انتخابی: روند انتخاب مقولهٔ اصلی به‌طور منظم و ارتباط دادن آن با سایر مقوله‌ها، اعتباربخشیدن به روابط و پرکردن جاهای خالی با مقولاتی که نیاز به اصلاح و گسترش بیشتر دارند، فعالیت‌هایی است که در مرحله کدگذاری انتخابی انجام می‌شود. همین که یک اندیشه مرکزی شکل گرفت مقوله‌های اصلی با جمله‌هایی تبیینی حاکی از ارتباط به آن وصل می‌شود. در این مرحله، پژوهشگر به تکوین نظریه‌ای دربارهٔ رابطهٔ میان مقوله‌های به دست آمده در الگوی کدگذاری محوری می‌پردازد. این نظریه یک تبیین نظری از فرایندی است که مورد پژوهش قرار گرفته است. این سه مرحله کدگذاری لزوماً از یکدیگر مجزا نبوده و در فرآیند تحقیق به تکمیل یکدیگر یاری می‌رسانند.

در این تحقیق مشکلات رایج مشکلاتی است که در بیش از دو شرکت رخ داده و مشکلات کمتر رایج در حداقل دو شرکت رخ داده است. در این قسمت گزینش مشکلات رایج و کمتر رایج صورت می‌گیرد:

گزینش مشکلات رایج و اساسی:

مشکلات قانونی رایج:

ماده(۶) قانون دیوان محاسبات در خصوص کنترل‌های داخلی
ماده(۲۹) قانون برنامه ششم توسعه
ماده(۶۴) قانون برنامه ششم توسعه
ماده(۱۰) بند (پ) قانون برنامه ششم توسعه

مشکلات حسابداری رایج:

عدم شفافیت مالیاتی و عدم ثبت صحیح ذخیره مالیاتی و طلب از ادارات مالیاتی

عدم توجه به مطالبات شرکت

عدم توجه به مدیریت هزینه‌ها

در ادامه مشکلات کمتر رایج نیز در دو طبقه گزینش می‌شوند:

مشکلات قانونی کمتر رایج:

ماده (۵۰) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور

ماده(۱۷) بند(ب) قانون برنامه ششم توسعه

ماده(۵) بند (الف) قانون برنامه ششم توسعه

ماده (۱۳۲) تبصره(۲) قانون محاسبات عمومی

ماده (۱۱۳) تبصره(۱) قانون محاسبات عمومی

ماده (۵۶) قانون الحاق موادی به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت(۲)

عدم رعایت مفاد اساسنامه شرکت

عدم توجه به سیاست‌های مرتبط با جهش تولید

عدم رعایت دقیق قانون برگزاری مناقصات و قانون تجارت

مشکلات حسابداری کمتر رایج:

تعداد زیاد دعاوی حقوقی

عدم محاسبه مناسب بدهی‌ها

عدم تطابق فروش شرکت با هزینه‌های شرکت

بحث و نتیجه‌گیری

شرکت‌های دولتی به موجب قانون به عنوان یک طبقه مهم از دستگاه‌های اجرایی برای انجام فعالیت‌های تصدی‌گرایانه دولت ایجاد می‌شوند و بیشتر از نیمی از سرمایه و سهام آنها به دولت تعلق دارد. با توجه به اینکه مبلغ زیادی از بودجه کل کشور متعلق به شرکت‌های دولتی است، از اینرو رعایت قوانین و مقررات و دقت در امور حسابداری در این شرکت‌ها از اهمیت زیادی برخوردار است. هدف از این پژوهش شناسایی مشکلات قانونی و حسابداری شرکت‌های دولتی با نظر خواهی از خبرگان شرکت‌های بهره‌برداری نفت و گاز، پالایش گاز، تولید نیروی برق، آب منطقه‌ای، برق منطقه‌ای و شهرک‌های صنعتی بود. پس از کدگذاری داده‌ها با رویکرد گراندد تئوری مشکلات قانونی و حسابداری این شرکت‌ها در سالهای اخیر مشخص شد. عدم شفافیت مالیاتی، ضعف کنترل‌های داخلی، عدم توجه به مطالبات و مدیریت هزینه‌ها چهار مشکل مشترک این شرکت‌ها بود. به علاوه قانون برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران در اغلب شرکت‌ها رعایت نشده است و از لحاظ تعداد مواد قانونی رعایت نشده و تعداد شرکت‌هایی که این مواد را رعایت نکرده بودند دارای بیشترین فراوانی بود. با توجه به یافته‌های تحقیق شرکت‌های دولتی

باید در خصوص مشکلات حسابداری و قانونی به موارد ذیل اهمیت دهند:

رصد دقیق مطالبات و بدهی‌ها در شرکت‌های دولتی

ایجاد کمیته مدیریت ریسک جهت بررسی دعاوی حقوقی و مشکلات احتمالی

مدیریت دقیق هزینه‌ها و استفاده از ابزارهای حسابداری مدیریت مانند بودجه‌ریزی عملیاتی و کارت ارزیابی متوازن جهت رصد دقیق هزینه‌های شرکت و ارزیابی عملکرد دقیق‌تر

کمیته تحلیل قوانین رعایت نشده در شرکت‌ها و بررسی علل عدم رعایت این قوانین تا رسیدن به علت اصلی مشکلات به پژوهشگران آتی نیز پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های زیر را انجام دهند و علاوه بر مقایسه با نتایج تحقیق حاضر بر غنای ادبیات تحقیق بیفزایند:

علل وجود مشکلات حسابداری در شرکت‌های دولتی با تاکید بر راهکارها

علل وجود مشکلات قانونی در شرکت‌های دولتی با تاکید بر راهکارها

تبیین مشکلات مدیریت هزینه در شرکت‌های دولتی

تبیین مشکلات مرتبط با مطالبات و بدهی‌ها در شرکت‌های دولتی

فهرست منابع

الف- منابع فارسی:

۱. حقیقی، مهری، ابدی، سعیدرضا، عربیان، اصغر، جلالی، محمد، (۱۳۹۷)، چالش‌های قانونی نظارت دیوان محاسبات کشور در مقابله با فساد مالی و جرائم ناشی ازآن در دستگاه‌های اجرایی. مجله تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری(دانشنامه حقوق و سیاست)، دوره ۱۴، شماره۳۸، صص ۱۱-۳۴.

۲. رادمنش، ناهید، فقیهی، ابوالحسن، و دانش فرد، کرم اله، (۱۳۹۸)، ارائه الگوی پایبندی مدیران به قوانین عدالت سازمانی: تبین نقش محوری عوامل فردی و موقعیتی در سازمان‌های دولتی استان فارس، فصلنامه پژوهش‌های مدیریت عمومی، دوره۱۲، شماره ۴۳، صص ۳۱-۵۷.

۳. قانون مدیریت خدمات کشوری، مصوب هشتم مهر سال ۶۱۳۸ توسط کمیسیون مشترک رسیدگی به لایحه مدیریت خدمات کشوری مجلس شورای اسلامی.

۴. قانون محاسبات عمومی، مصوب اول شهریور سال ۱۳۶۶ توسط مجلس شورای‌اسلامی.

ب- منابع خارجی:

1. Gong, T., (2010), Auditing, accountability, and corruption in China: prospects and problems, Journal of Public Administration, pp. 69–84 (in Chinese).
2. Hu, A.G., Guo, Y., (2001), The comprehensive strategies and institutional design for curbing corruption in the transitional period, Management World 6, 44–55 (in Chinese).
3. Iddisah, S., Daniel, K., (2018), An empirical examination of the relationship between income inequality and corruption in Africa, Journal of Economic Analysis and Policy, Vol. 60, pp. 27-42.
4. Jin, L., Bin, L., (2012), Government auditing and corruption control, China Journal of accounting research, Vol. 5, n. 2, pp. 163-186.
5. Leonardo, K., M., Angela, C., S., (2021), Economic growth and corruption in emerging markets: Does economic freedom matter?, Journal of International Economics, Vol. 166, pp. 58-70
6. Lindner, S., (2014), Literature review on social norms and corruption, Available in www.cmi.no.pp. 1-8.